



# Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Üretim ve Ticaret Üzerindeki Etkisi<sup>1</sup>

Araştırma Makalesi/Research Article

Selçuk İPEK\* Mehmet ÖKSÜZ\*\*

## ÖZET

Yerel yönetimler, halkın mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını gidermenin yanı sıra, kentin her anlamda gelişimi açısından da önemli aktörlerden birisidir. Bu sebeple, yerel yönetimlerin aldıkları kararlar, sundukları hizmetler ve yaptıkları harcamalar kenti çeşitli alanlarda etkilemektedir. Bu alanlardan birisi de kentin üretim ve ticaret kapasitesidir. Yerel yönetimler, özellikle sundukları altyapı hizmetleriyle hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde kentin üretim ve ticaret kapasitesini etkilemektedirler. Bu çerçevede, Türkiye özelinde yerel yönetimlerin harcamaları ile kentlerin üretim ve ticaret endeksi arasında istatistiki açıdan ilişki bulup bulunmadığının sınanması bu araştırmanın amacını oluşturmuştur. Bu ilişkiyi tespit edebilmek için panel veri analizi yöntemi uygulanmış ve elde edilen bulgulara göre yerel yönetimlerin cari harcamaları ile kentin üretim ve ticaret endeksi arasında istatistiki açıdan anlamlı pozitif bir ilişkisinin olduğu; buna karşılık yatırım harcamaları ve transfer harcamalarıyla ise istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** *Yerel Yönetimler, Kamu Harcamaları, Altyapı, Üretim ve Ticaret*

## The Impact of Local Governments on Production and Trade in Turkey

## ABSTRACT

Local governments are also one of the important actors in terms of the development of the city in every sense in addition to meeting the local and common needs of the people, For this reason, the decisions taken by local governments, the services they offer and the expenditures they make affect the city in various areas. One of these areas is the production and trade capacity of the city. Local governments affect the production and trade capacity of the city both directly and indirectly, especially with the infrastructure services they provide. In this context, the purpose of this study is to test whether there is a statistical relationship between the expenditures of local governments in Turkey and the production and trade index of cities. In order to determine this relationship, panel data analysis method has been applied and according to the findings, it has been found that there is a statistically significant positive relationship between the current expenditures of local governments and the

<sup>1</sup> Bu çalışma, Prof. Dr. Selçuk İPEK danışmanlığında Mehmet ÖKSÜZ tarafından hazırlanan ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kurumu tarafından desteklen doktora tezinden üretilmiştir. Proje No: SDK-2020-3326

\* Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Maliye Bölümü, selcukipek@comu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0540-793X>

\*\* Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ayvacık MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, moksuz@comu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3298-0280>

production and trade index of the city; On the other hand, it has been determined that there is no statistically significant relationship with investment expenditures and transfer expenditures.

**Keywords:** *Local Governments, Public Expenditure, Infrastructure, Production and Trade*

## **GİRİŞ**

Yerel yönetimler, sundukları çeşitli hizmetlerle halkın yerel nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayan yerinden yönetim birimleridir. Ancak yerelleşmenin giderek daha önemli hale geldiği günümüzde bu birimler, yerel halkın temel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra kentin sosyo-ekonomik yapısının iyileştirilebilmesi için de birtakım roller üstlenmektedirler. Bu rollerden birisi de kentin üretim ve ticaret kapasitesinin geliştirilmesidir. Yerel yönetimler, özellikle sundukları altyapı hizmetleri ile kentteki beşeri sermayenin ve yaşam kalitesinin yanı sıra kentin üretim ve ticaret kapasitesinin geliştirilmesini de sağlayabilmektedir. Böylece, sunulan bu hizmetler, vatandaşların iç göç kararına etki edebileceği gibi, özel sektör yatırımlarının kente çekilmesinde ve istihdam seviyesinin artmasında da etkili olmaktadır. Bu durum ise kentin cazibesini artırmakta ve sosyo-ekonomik gelişmişliğine katkıda bulunmaktadır.

Yerel yönetimler, üstlendikleri görevleri yerine getirirken çeşitli harcamalar yapmak durumundadırlar. Böylece, bu birimler tarafından sunulan hizmetlerin etkileri, pozitif ekonomik analiz ile değerlendirilebilmektedir. Bu çalışmada, panel veri analizi yöntemi kullanılarak Türkiye özelinde dönemler itibariyle gerçekleştirilen yerel yönetimlerin harcama miktarları ile kentin zaman içerisinde üretim ve ticaret kapasitesi gelişimi arasındaki ilişki araştırılacaktır. Böylece, yerel yönetim harcamalarının kentteki üretim ve ticarete etki edip etmediği istatistiki açıdan ortaya konulacaktır.

Çalışmanın devamında ilk olarak, yerel yönetimler ile üretim ve ticaret arasındaki ilişki teorik açıdan ele alınacaktır. İkinci olarak da Türkiye’de yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen harcamaların zaman içerisindeki durumu değerlendirilecektir. Daha sonrasında ise ampirik çalışmanın metodolojisi açıklanarak elde edilen bulgular ortaya konulacaktır.

## **1. YEREL YÖNETİMLER İLE ÜRETİM VE TİCARET İLİŞKİSİ**

Yerel yönetimler, halkın mahalli ve müşterek ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla kurulmuş idari birimlerdir. Ancak, kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda bu birimlerin, bazı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Başka bir deyişle, yerel yönetimler merkezi yönetime göre bazı durumlarda kaynakları daha etkin kullanabilirken, bazı durumlarda ise bunun tersi geçerli olmaktadır. Dolayısıyla, kaynakların etkin ve verimli kullanılabilmesi adına, sunulacak mal ve hizmetlerin yerel yönetimler ile merkezi yönetim arasında bölüşümü önem arz etmektedir. Bu bölüşümde dikkate alınacak unsurlardan birisi de sunulacak mal ve hizmetlerin niteliğidir. Ölçek ekonomileri yaklaşımına

göre, nüfus artıkça ve coğrafi alan genişledikçe, sunulan kamusal mal ve hizmetlerin birim maliyetleri düşüyorsa bu tür hizmetlerin merkezi yönetim tarafından; birim maliyetleri artıyorsa yerel yönetimler tarafından sunulmaları gerekmektedir (Akdemir, 2010: 162). Bu sebeple, ulusal nitelikteki mal ve hizmetlerin sunumunda merkezi yönetimin; yerel nitelikteki kamusal mal ve hizmetlerin sunumunda ise yerel yönetimlerin daha etkin olduğu söylenebilmektedir.

Yerel kamusal mal ve hizmetler, faydası sınırlı bir alana yayılmış olan ve kamusal mal olmanın temel özelliklerini (rekabet etmeme ve tüketimden mahrum bırakılmama) taşıyan mal ve hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Savaşan, 2016: 207). Bu mal ve hizmetlerin bir kısmı ağır bir donanım ve büyük bir sermaye birikimi gerektirirken, diğer bir kısmı ise büyük çapta emek gerektirmektedir. Örneğin, sınai ve ticari nitelikte olan çöp toplama, su, kanalizasyon ve toplu taşıma gibi yerel kamusal mal ve hizmetlerin sunumu ağır bir donanım ve büyük bir sermaye birikimi gerektirmektedir. Bununla birlikte, yaşlı bakım evleri, kreşler, kütüphaneler, spor merkezleri, sosyal etkinlik merkezleri gibi sosyal ve kültürel alanlardaki yerel kamusal mal ve hizmetler ise büyük çapta emek gerektirmektedir (Levrat, 1995: 32-33). Yerel yönetim birimleri tarafından etkinlikle sunulabilen yerel mal ve hizmetler, kentte yaşayanlara yarar sağlamakta ve kentin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel gelişimi için büyük önem arz etmektedir (Gramzow, 2009: 16).

Yerel yönetim birimlerinin merkezi idareden bağımsız bir şekilde doğrudan sundukları bazı mal ve hizmetler bulunmaktadır. Bunlardan birisi yarı kamusal mal ve hizmetlerdir. Yerel yönetimler tarafından sunulan altyapı hizmetleri genellikle, yarı kamusal mal ve hizmetler sınıflandırması içerisinde yer almaktadır. Yoğun dışsal fayda sağlaması nedeniyle bu tür hizmetler, liyakat malları olarak da adlandırılmaktadır. Temel sağlık, eğitim, su, altyapı gibi hizmetler toplumun gözünde de kamu fonlarıyla sübvansede etmeye layık olarak görülmektedir (Shotton ve Winter, 2005: 46). Sosyal faydalar piyasa ekonomisinde dikkate alınmayacağından dolayı mal ve hizmetlerin özel faydası sosyal faydasından daha küçük olduğu durumlarda piyasa bu malı yeteri miktarda üretmeyecektir. Bu tür malların üretiminin gereğinden az olması da devletin müdahalesini gerektirmektedir. İlâveten, bu tür malların piyasa ekonomisinde üretilmesi durumunda, kaynakların etkin kullanımı ilkesinden uzaklaşabileceği de bilinmektedir (Varcan, 2019: 8). Bu tür mal ve hizmetler genellikle kamu iktisadi teşebbüsleri ve belediye şirketleri gibi kamu hizmeti yapan kuruluşlar tarafından sunulmaktadır (Şener, 2012: 45). Ayrıca, bu tür mal ve hizmetlerin kısmen de olsa fiyatlandırılması mümkün olduğundan, hizmetlerden doğrudan yararlananlar bedelini harç, fiyat ya da ücret şeklinde ödemekteyken; dolaylı şekilde yararlananlar ise ödedikleri vergilerle finansmana katılmaktadırlar. Yarı kamusal mal ve hizmetlere; su-kanalizasyon-yol altyapı hizmetleri, ücretli park ve bahçe hizmetleri, çöp toplama hizmetleri gibi ücret karşılığı işler örnek olarak gösterilebilmektedir (Çetinkaya, 2017: 67). Ayrıca,

ölçek ekonomileri yaklaşımına göre bu tür faaliyetler, belirli bir kapasiteyi aştıktan sonra, yerel yönetim birimlerince ortaklaşa yürütülmek zorunda olan hizmetlerdir.

Yerel yönetimler, sundukları altyapı hizmetleriyle kentlerdeki üretim ve ticaretin geliştirilmesinde önemli bir aktör konumunda yer almaktadır. Çünkü, özel kesimin üretim performansını destekleyen veya engelleyen ana değişkenlerden birisi mevcut altyapıdır (Dang ve Pheng, 2015: 69).

Altyapı yatırımları en basit haliyle, kamu bütçesinden ekonomik ve sosyal altyapı konusunda gerçekleştirilen sabit sermaye harcamaları şeklinde ifade edilmektedir (Batirel, 2017: 2). Altyapı yatırımları dar anlamda ulaşım ve haberleşme alanlarında iyileştirmeler olarak düşünülürken, geniş anlamda ise belirli bir ekonomik alanda üretim koşullarının yaratılması ya da geliştirilmesini sağlayan, ekonomik, kurumsal ve sosyal düzenin tümünü ilgilendiren her çeşit yatırım olarak düşünmek doğru olacaktır. Buna göre, ulaşım ve haberleşmenin yanı sıra su, eğitim, sağlık vb. gibi işgücünün verimini artıran tüm yatırımlar altyapı yatırımlarını ifade etmektedir (Dinler, 2012: 287). Görüldüğü gibi dar anlamda altyapı, maddi veya ekonomik altyapıyı ifade ederken; geniş anlamda altyapı ise ekonomik altyapının yanı sıra eğitim ve sağlık hizmetlerini de kapsayan sosyal altyapıyı da içermektedir (Aktan ve Dileyici: 2005: 11).

Altyapı yatırımları, temel niteliklerinden ve yarı-tekelci statülerinden kaynaklanan bir dizi farklılaştırıcı özellik sergileme eğilimindedirler. Bu hizmetlerin en belirgin özellikleri temel hizmetlerden oluşması, uzun ömürlü ve fiziksel varlıklar şeklinde olması ve talebinin esnek olmamasıdır. Ayrıca bu hizmetler, istikrarlı ve öngörülebilir nakit girişi ile yüksek işletme marjları sağlayabilmesine rağmen giriş için büyük engeller de barındırmaktadırlar (Watson, 2019: 3).

Altyapı yatırımları temelde sosyo-ekonomik gelişmede rol oynayan etmenlere göre ve alansal dağılıma göre olmak üzere iki şekilde sınıflandırılmaktadır. İlk sınıflandırmaya göre altyapı yatırımları; mesleki formasyonla ilgili altyapı yatırımları, sosyo-kültürel altyapı yatırımları ve ekonomik altyapı yatırımları şeklinde üç gruba ayrılmaktadır. Mesleki formasyonla ilgili altyapı yatırımları kentin sosyal ve potansiyel kalitesine bağlı olarak yalnızca işçiler değil, yöneticileri ve hatta girişimcileri de içine alan her dereceden mesleki formasyon ve genel eğitimi kapsamaktadır (Dinler, 2012: 288-289). Sosyo-kültürel altyapı yatırımları da hastaneler, okullar, lojmanlar, mahkemeler, ceza ve tevkif evleri, stadyumlar gibi tesisleri kapsamaktadır. Sosyo-kültürel altyapı yatırımları kentte eksiksiz bir biçimde tamamlanmışsa, girişimciler için olduğu kadar sermaye ve işgücü için de cazip hale gelmiştir denilebilmektedir. Ekonomik altyapı yatırımları ise haberleşme (kablo ağları, uydu sistemleri, baz istasyonları vb.), ulaşım (otoyollar, köprüler, tüneller, limanlar, havaalanları, raylı sistemler, deniz ulaşımı vb.), enerji (doğalgaz dağıtım ve depolama, elektrik dağıtım ve depolama, yenilenebilir enerji,

su arıtma ve dağıtım, atık yönetimi vb.), organize sanayi bölgesi gibi yatırımları kapsamaktadır (Watson, 2019: 2).

İkinci sınıflandırma olan alansal dağılıma göre altyapı yatırımları ise işletmeyi ilgilendiren altyapı yatırımları, kentsel altyapı yatırımları, endüstriyel kullanıma yönelik yöresel altyapı yatırımları, genel kullanıma ait yerel altyapı yatırımları ve bölgesel altyapı yatırımları şeklinde beş gruba ayrılmaktadır. İşletmeyi ilgilendiren altyapı yatırımları kentte endüstriyel işletmeleri çekmek için yapılan organize sanayi bölgesi kurulması, arsa satın alınması, bir takım ön inşaatlar gibi yatırımlar olarak görülmektedir. Kentsel altyapı yatırımları ise kentte yaşayan halkın yararlandığı hizmetleri karşılamaya yönelik tüm belediye hizmetlerine ilişkin yatırımlar olarak ifade edilmektedir. Bu yatırımların eksikliği yerleşim yerinin cazibesinin azalmasına neden olacağından, kentsel altyapı yatırımlarının sosyo-ekonomik gelişme açısından önemi de büyüktür. Endüstriyel kullanıma yönelik yöresel altyapı yatırımları, kentte endüstriyel faaliyette çalışanların sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamaya ve ayrıca mesleki formasyon vererek nitelikli işgücü yetiştirmeye yönelik olan sosyal konutlar, mesleki eğitim kursları ve mesleki sergi gibi yatırımlardır. Genel kullanıma ait yerel altyapı yatırımları da halkın hizmetine sunulan belediye otobüsleri, metro, banliyö trenleri ile genel eğitim ve sağlık hizmetleri olarak ifade edilmektedir. Son olarak bölgesel altyapı yatırımları ise yüksek düzeydeki eğitimin yanı sıra su kanalları, otoyollar, demiryolları, köprüler ve havayolları gibi yatırımlar olarak görülmektedir (Dinler, 2012: 291). Eberts (1990, 24-26) yaptığı çalışmasında altyapının güçlendirilmesinin; hane halkının göç kararında, özel sektörün yatırım kararında ve işsizlik üzerinde etkileri olduğunu, dolayısıyla altyapı yatırımlarının hem üretim ve ticareti hem de sosyo-ekonomik gelişmişliği etkilediğini ortaya koymuştur. Açıkça görüldüğü gibi yerel yönetimler, çok çeşitli alanlarda yaptıkları altyapı yatırımları ile beşeri sermayenin geliştirilmesinde, kentin yaşanabilirliğinin artırılmasında, üretim ve ticaretin geliştirilmesinde ve dolayısıyla sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanmasında oldukça önemli bir noktada bulunmaktadır.

## **2. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİM HARCAMALARI**

Yerel yönetimler gerek hizmetlerin faydalarının yayıldığı alan gerekse ölçek ekonomileri gibi sebeplerle yerel ihtiyaçların giderilmesinde vazgeçilmez bir konumda bulunmaktadır. Bu birimlerin varlığını sürdürebilmesi ve görevlerini yerine getirebilmesi için kendilerine ayrılmış olan kaynakları kullanmaları gerekmektedir. Çünkü, yerel yönetimlerin üstlendikleri görevlerin büyük bir kısmı, bu birimleri harcama yapmaya zorlamaktadır.

Kamu harcamaları özellikleri itibariyle; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu harcama türlerinin birbirinden farklı sosyo-ekonomik etkileri

bulunmaktadır. İlk olarak cari harcamalar, iktisadi gelişimi pozitif yönde etkilemekle beraber, milli hasılayı ve istihdam seviyesini de artıran harcamalardır. Ayrıca, üretim faktörlerine yapılan ödemeler niteliğinde olan cari harcamaların, doğrudan olmasa bile, sermaye birikimi üzerinde de olumlu etkileri bulunmaktadır (Eğilmez, 2015: 34). İkinci olarak yatırım harcamaları da ekonomik faaliyetleri geliştirip canlandırdığı için iktisadi gelişimin sağlanmasında ve işsizliğin azaltılmasında önemli katkılar sunmaktadır (Batirel, 2017: 2). Bu harcamalar, sermaye birikimini doğrudan pozitif yönde etkileyen harcamalar olarak görülmektedir. Ayrıca, Dang ve Pheng (2015: 67) ticaretin geliştirilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanabilmesi adına özellikle altyapı hizmetlerine yönelik yatırım harcamalarının artırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Son olarak, transfer harcamaları ise genellikle gelirin yeniden dağılımını düzenlemeye, dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaya yönelik yapılan harcamalar olarak kabul edilmektedir (Eğilmez, 2015: 35). Tüketim, üretim ve birikim üzerinde yönlendirici etkileri olan bu tür harcamalar, bir anlamda negatif vergiler olarak da görülmektedir. (Akdoğan, 2020: 88). Ayrıca, bu harcamalar, milli gelir üzerinde dolaylı etki yaratan harcamalardır. Bu etki ancak, transfer harcamalarının yapıldığı kişi ve kuruluşların elde ettikleri kaynakları (geliri), tüketim harcamalarında kullanmaları durumunda ortaya çıkmaktadır (Çetinkaya ve Aslantaş, 2019: 43).

**Tablo 1. Türkiye’de 2006-2019 Döneminde Yerel Yönetim Harcamaları**

Yıllar	Cari Harcamalar (Bin TL)	Cari Harcamaların Toplam İçindeki Payı (%)	Yatırım Harcamaları (Bin TL)	Yatırım Harcamalarının Toplam İçindeki Payı (%)	Transfer Harcamaları (Bin TL)	Transfer Harcamalarının Toplam İçindeki Payı (%)	Toplam Harcamalar
2006	18.007.233	54,55	12.255.992	37,13	2.745.572	8,32	33.008.797
2007	20.447.634	51,92	15.771.294	40,05	3.164.470	8,04	39.383.398
2008	24.643.941	53,64	17.390.963	37,85	3.906.651	8,50	45.941.555
2009	26.482.903	54,91	15.331.530	31,79	6.412.686	13,30	48.227.119
2010	30.087.094	57,61	16.391.304	31,39	5.747.907	11,01	52.226.305
2011	35.268.581	57,81	19.780.146	32,42	5.962.609	9,77	61.011.336
2012	40.357.045	58,24	23.315.323	33,64	5.626.331	8,12	69.298.699
2013	47.398.740	54,11	33.577.382	38,33	6.613.472	7,55	87.589.594
2014	48.064.667	57,10	28.644.198	34,03	7.464.118	8,87	84.172.983
2015	58.394.219	58,59	32.797.067	32,91	8.468.277	8,50	99.659.563
2016	67.818.865	55,96	41.778.167	34,47	11.587.056	9,56	121.184.088
2017	79.291.939	52,42	59.625.810	39,42	12.345.163	8,16	151.262.912
2018	93.467.911	50,89	74.982.741	40,83	15.207.355	8,28	183.658.007
2019	100.200.826	61,42	44.962.194	27,56	17.975.353	11,02	163.138.373

**Kaynak:** Muhasebat Genel Müdürlüğü (2021) verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Tablo 1’de Türkiye’de yerel yönetimlerin yıllar itibariyle cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları miktarları ile bu harcamaların toplam harcamalar içerisindeki büyüklüğü gösterilmektedir. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde yerel yönetimlerin toplam harcama

miktarının sürekli bir şekilde artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, harcamaların bileşimine bakıldığında ise cari harcamaların miktarının sürekli bir biçimde artış göstermesine karşın, yatırım harcamaları miktarı ile transfer harcamaları miktarında bazı dönemler düşüşler yaşandığı görülmektedir. Toplam harcamalar içerisinde en büyük paya sahip olan harcamaların cari harcamalar olduğu görülürken, onu sırasıyla yatırım harcamaları ve transfer harcamaları takip etmektedir.

### 3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bir toplumda yaşayan bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması için özel ve kamu sektörleri çeşitli mal ve hizmetler üretmekte ve halka sunmaktadır. Gerek özel gerekse kamu sektörü tarafından yapılmış olsun üretim; büyüme ve sosyo-ekonomik gelişme için temel göstergelerin başında yer almaktadır. Üretimi etkileyen faktörlerin başında ise sermaye, eğitilmiş işgücü ve teknoloji gelmektedir. Yerel yönetimler, sundukları hizmetler ve bunun karşılığında gerçekleştirdikleri harcamalar ile bu faktörleri, doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkilemektedir. Bu araştırmanın amacı, yerel yönetimler tarafından yapılan harcamalar ile kentlerin üretim ve ticaret endeksi arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının tespit edilebilmesidir.

Yerel yönetimler; belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşmaktadır. Türkiye’de 81 ilde yer alan belediyeler ve il özel idarelerinin harcamaları araştırmaya dahil edilmişken; köy bütçeleri 5018 sayılı Kanun kapsamında olmadıklarından araştırmanın dışında bırakılmıştır. Türkiye’de 2019 verilerine göre toplam 1.389 belediye ve 51 il özel idare bulunduğü görülmektedir (ÇŞB, 2020: 31-32). Bu kapsamda, Türkiye’deki 1.389 belediye ve 51 il özel idarenin harcamaları araştırmaya dahil edilmiştir.

Araştırmada bazı kısıtlar bulunmaktadır. İlki, ekonomik sınıflandırma verileri kullanılarak cari, yatırım ve transfer harcamaları şeklinde yeniden sınıflandırma uygulanmış olmasıdır. İkincisi, araştırmanın kapsadığı dönemdir. Buna göre, araştırmada kullanılan veriler 2013-2017 yılları ile sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni ise verilerin yalnızca bu yıllar için var olmasıdır.

Araştırmada çok sayıda birim ve zaman serisi dahil edildiğinden, en uygun yöntemin panel veri analizi olacağı görülmüştür. Bu sebeple, yerel yönetim harcamaları ile kentlerin üretim ve ticaret endeksi arasındaki ilişkinin tahmin edilebilmesi için şu şekilde bir model oluşturulmuştur:

$$UTE_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 \ln CH_{it} + \beta_2 \ln YH_{it} + \beta_3 \ln TH_{it} + v_{it} \quad (1)$$

Oluşturulan bu modelde *UTE* değişkeni, iller bazında üretim ve ticaret endeksini; *lnCH* değişkeni, doğal logaritması alınmış il bazında yerel yönetim cari harcamalarını; *lnYH* değişkeni, doğal logaritması alınmış il bazında yerel yönetim yatırım harcamalarını; *lnTH* değişkeni, doğal logaritması alınmış il bazında yerel yönetim transfer harcamalarını ifade etmektedir.

Modele dahil edilen değişkenlerden UTE değişkeni, URAK tarafından hazırlanan “İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2018” adlı araştırmadan alınmıştır. İller bazında yerel yönetim harcamaları verileri ise Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020)’nden elde edilmiştir. Ayrıca, analizin gerçekleştirilmesinde STATA 16 programı kullanılmıştır.

#### 4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Analizde çok sayıda zaman serisi bulunduğundan, ulaşılan sonuçların yanıltıcı olmaması adına, birim kök testi yapılması gerekmektedir. Ancak, panel veri analizinde birinci nesil mi yoksa ikinci nesil birim kök testi mi kullanılacağına karar verebilmek için öncelikle yatay kesit bağımlılığının sınanması gerekmektedir. Buna göre, yatay kesit bağımlılığının varlığı durumunda ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Bu aşamada, ilk olarak yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının sınanması gerekmektedir. Veri setine bakıldığında birim sayısının, zaman serisinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sebeple, Pesaran CD (2004) testi tercih edilmiştir.

**Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi Bulguları**

Test	Test İstatistiği	Anlamlılık Değeri
Pesaran CD (2004) Test	22,672	0,000

Tablo 2’de ilk kurulan sabit etkiler modeline göre oluşturulan yatay kesit bağımlılığı testi sonuçları gösterilmektedir. Buna göre, test istatistiği 22,672 ve anlamlılık değeri de yaklaşık 0 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara göre, serilerde yatay kesit bağımlılığı bulunduğu söylenebilmektedir. Bu sebeple, birim kök testi seçimi sırasında ikinci nesil birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir.

**Tablo 3. Pesaran CIPS Birim Kök Testi Bulguları**

Değişkenler	CIPS Test İstatistiği (Sabitsiz ve Trendsiz)	Kritik Değerler		
		%1 için	%5 için	%10 için
UTE	-2,036	-1,71	-1,53	-1,43
lnCH	-2,190	-1,71	-1,53	-1,43
lnYH	-2,258	-1,71	-1,53	-1,43
lnTH	-2,201	-1,71	-1,53	-1,43

Tablo 3’te her bir birim için tahmin edilen modelde içerilen maksimum gecikme uzunluğu 1 iken birimler bazında uygun gecikmeye F testi ile karar verildiği ve otokorelasyon mertebesinin 1 olduğu durumda Pesaran’ın panel birim kök testi (CIPS Test) sonuçları görülmektedir. CIPS test istatistiği %90 (cv10), %95 (cv5) ve %99 (cv1) güven düzeylerinde verilen kritik değerlerden mutlak değerce büyük olduğunda serilerin durağan olduğu söylenebilmektedir. Buna göre; UTE, lnCH, lnYH ve lnTH değişkenleri %99 güven düzeyinde durağan olarak bulunmuştur.



**Tablo 4. Hausman Testi Bulguları**

Değişkenler	b Sabit Etki	B Rassal Etki	(b-B) Farklar
lnCH	1,41365	2,44101	-1,02737
lnYH	-0,06775	-0,29712	0,22957
lnTH	0,36040	0,45262	-0,09222
Chi <sup>2</sup> = 1138,73		Prob>Chi <sup>2</sup> = 0,000	

Birim kök testi sonrasında oluşturulacak modelin; sabit etkiler modeli şeklinde mi, yoksa rassal etkiler modeli şeklinde mi olacağına karar verebilmek adına Hausman testi uygulanması gerekmektedir. Tablo 4’te Hausman testinin sonuçları gösterilmektedir. Bu sonuçlara göre, test istatistiği 1138,73 ve anlamlılık değeri ise yaklaşık 0 olarak bulunmuştur. Buna göre, boş hipotez %99 güven düzeyinde reddedilerek, sabit etkiler modelinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.

**Tablo 5. Panel Veri Analizi Bulguları**

UTE	Standart Model			Düzeltilmiş Model		
	Katsayı	Std. Hata	p-değeri	Katsayı	Std. Hata	p-değeri
lnCH	1,4136	0,4447	<b>0,002</b>	1,4136	0,3135	<b>0,011</b>
lnYH	-0,0675	0,2124	0,711	-0,0675	0,2923	0,829
lnTH	0,3604	0,1957	0,066	0,3604	0,1996	0,145
Sabit	6,0272	1,8160	<b>0,001</b>	6,0272	3,0698	0,121
R <sup>2</sup>	0,1257			0,1257		
F-Test	15,39		<b>0,000</b>	24,33		<b>0,005</b>
Değiştirilmiş Wald Testi	4272,15		0,000			
Durbin-Watson Testi	1,5678					
Pesaran CD Testi	22,672		0,000			

Tablo 5’te ilk kurulan sabit etkiler modeline ilişkin bulgular, modelin çeşitli varsayımlarına ilişkin testler ve düzeltilmiş modele ilişkin bulgular gösterilmektedir. Kurulan ilk sabit etkiler modelinde, lnCH değişkenin UTE değişkenini istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Buna göre, lnCH değişkenindeki bir birimlik artışın, UTE değişkenini yaklaşık 1,41 birim artıracığı tahmin edilmiştir. Ayrıca, modelin sabitine ilişkin katsayı yaklaşık 6,03 ve anlamlılık değeri ise 0,001 olarak bulunmuştur. Buna göre, yerel yönetim harcamalarının sıfır olduğu durumda bile üretim ve ticaretin yaklaşık %6 artacağı tahmin edilmiştir. Diğer yandan, ln YH ve lnTH değişkenlerine bakıldığında ise UTE değişkeni ile istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı görülmüştür. İlk kurulan sabit etkiler modelinin geçerli olabilmesi için varsayımların sınanması gerekmektedir. Bu sebeple, değişen varyans sorununun test edilmesi için değiştirilmiş Wald testi, otokorelasyon sorununun test edilmesi için Durbin-Watson testi ve yatay kesit bağımlılığı sorununun test edilmesi için de Pesaran CD testi kullanılmıştır. Değiştirilmiş Wald testi anlamlılık değeri yaklaşık 0 olarak bulunmuş, boş hipotez %99 güven aralığında reddedilmiştir. Böylece, modelde değişen varyans sorununun bulunduğu tespit edilmiştir. Durbin-Watson test katsayısı da 1,56 olarak bulunmuştur. Bu değer 2’nin altında olduğu

durumlarda otokorelasyon sorununun önemli olduğu söylenebilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2012: 214). Böylece, standart modelde otokorelasyon sorununun da bulunduğu görülmüştür. Son olarak, yatay kesit bağımlılığı test edilmiştir. Pesaran CD testi anlamlılık değeri yaklaşık 0 olarak bulunmuş, boş hipotez %99 güven aralığında reddedilmiştir. Buna göre, standart modelde yatay kesit bağımlılığı sorununun da bulunduğu tespit edilmiştir. Varsayımlardan sapmalar tespit edildiğinden dirençli tahmincilerden Driscoll-Kraay standart hatalar tahmincisi ile model yeniden tahmin edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, lnCH değişkeninin UTE değişkeni ile istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkisi olduğu; buna karşılık lnYH ve lnTH değişkenleriyle ise istatistiki açıdan anlamlı bir ilişkinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, düzeltilmiş modelde de lnCH değişkenindeki bir birimlik artışın, UTE değişkenini yaklaşık 1,41 birim artıracığı tekrar tahmin edilmiştir. İlâveten, değiştirilmiş modelde belirlenme katsayısı 0,1257 olarak tahmin edilmiştir. Buna göre, kentlerdeki üretim ve ticaret endeksinde yaşanan değişimlerin yaklaşık %12,57'sinin yerel yönetimler tarafından yapılan harcamalardan kaynaklandığı söylenebilmektedir.

## SONUÇ

İlin üretim ve ticaret kapasitesi, kamu kesimi tarafından gerçekleştirilen altyapı hizmetleri, vergisel teşvikler, kentin ulaşılabilirliği, doğal kaynaklara yakınlık gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Çalışmada, bu faktörden birisi olan altyapı hizmetlerinin önemine değinilmiştir. Kamu kesimi tarafından sunulan bu tür hizmetler, hizmetin niteliğine göre merkezi yönetim veya yerel yönetim birimleri tarafından sunulmaktadır. Bu sebeple, altyapı hizmetlerinin sunumu konusunda önemli aktörlerden birisi olan yerel yönetimlerin, kentin üretim ve ticaret kapasitesini geliştirebileceği düşünülmektedir. Buradan hareketle çalışmada, yerel yönetimlerin harcamalarıyla kentin üretim ve ticaret endeksi arasında istatistiki açıdan bir ilişkinin bulunup bulunmadığı test edilmiştir. Türkiye'deki tüm belediye ve il özel idarelerin dahil edildiği bu araştırmada panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, yerel yönetimler tarafından yapılan cari harcamaların, kentlerin üretim ve ticaret endeksini istatistiki açıdan anlamlı bir şekilde etkilediği görülmüştür. Buna göre, yerel yönetimlerin cari harcamalarında yaşanan bir birimlik artışın, kentlerin üretim ve ticaret endeksini yaklaşık 1,41 birim artıracığı tahmin edilmiştir. Buna ek olarak, çok çeşitli faktörlerden etkilenen üretim ve ticaret endeksinde yaşanan değişimlerin yaklaşık %12,57'sinin yerel yönetim harcamalarından kaynaklandığı da söylenebilmektedir.

Elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'de yerel yönetimlerin özellikle; üretim faktörlerine yapılan ödemeler niteliğinde olan, fiziki ve beşeri sermaye birikimini olumlu yönde etkileyen, uyarılmış yatırımların doğumuna neden olacak cari harcamalarını artırmalarının kentteki üretim ve ticareti olumlu yönde etkileyeceği söylenebilmektedir. Böylece, kentteki üretim ve ticaretin artırılmasıyla

birlikte özel sektör yatırımlarının çekilebileceği ve kentteki istihdam seviyesinin artırılabilceği de öngörülmektedir.

## KAYNAKÇA

- Akdemir, T. (2010). “Yönetimlerarası Görev ve Harcama Tahsisi: Teori ve Türkiye Uygulaması”, Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılar, (Ed: Altuğ F., Çetinkaya Ö., İpek S.), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Akdoğan, A. (2020). Kamu Maliyesi. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Aktan, C. C. ve Dileyici, D. (2005). “Genel Olarak Altyapı Hizmetleri”, Altyapı Ekonomisi: Altyapı Hizmetlerinde Serbestleşme ve Özelleştirme, (Ed: Aktan C.C., Dileyici, D. ve Vural, İ. Y.), Seçkin Yayınları, Ankara.
- Batirel, Ö. F. (2017). Kamu Altyapı Yatırımlarında Kalite ve Kamu-Özel Ortaklığı. Journal of Life Economics, 4(12), 1-8.
- Çetinkaya, Ö. (2017). Mahalli İdareler Maliyesi. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Çetinkaya, Ö. ve Aslantaş, M. F. (2019). “Merkezi Yönetim Cari Transfer Harcamalarının Mali Büyüklüğünün Değerlendirilmesi”. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2(1), 41-50.
- ÇŞB (2020). 2019 Yılı Mahalli İdareler Faaliyet Raporu. Erişim: 01.02.2021, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler//2019-yili-mahall-i-dareler-genel-faal-yet-raporu-18082020-20200818142825.pdf>
- Dang, G. ve Pheng, L. S. (2015). Infrastructure Investments in Developing Economies: The Case of Vietnam. Springer, Singapore.
- Dinler, Z. (2012). Bölgesel İktisat. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Eberts, R. W. (1990). Public Infrastructure and Regional Economic Development. Economic Review, Federal Reserve Bank of Cleveland, 26(Q1), 15-27.
- Eğilmez, M. (2015). Kamu Maliyesi. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Gramzow, A. (2009). Rural Development as Provision of Local Public Goods: Theory and Evidence from Poland. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe, No. 51, Halle: Leibniz Institute of Agricultural Development in Transition Economies.
- Hausman, J. A. (1978). Specification Tests in Econometrics. Econometrica, 46(6), 1251-1271.
- Levrat, N. (1995). “Avrupa’da Yerel Kamu Hizmetlerinin Sağlanmasında Kamu-Özel Sektör Ortaklığı Deneyimleri”. (Çev. Mustafa Dönmez), Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 4(2), 31-45.
- Muhasebat Genel Müdürlüğü (2020). İller İtibariyle Mahalli Yönetim Bütçe İstatistikleri 2006-2018, <https://muhasebat.hmb.gov.tr/iller-itibariyle-mahalli-yonetim-butce-istatistikleri-2006-2018>. (23.01.2020).

- Muhasebat Genel Müdürlüğü (2021). Mahalli İdareler Bütçe İstatistikleri. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/mahalli-idareler-butce-istatistikleri>. (25.03.2021)
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Test for Cross Section Dependence in Panels. IZA Institute of Labor Economics, Discussion Paper Series, IZA DP No. 1240, <http://ftp.iza.org/dp1240.pdf>. (20.12.2020).
- Pesaran, M. H. (2007). “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence”. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2 Special Issue: Heterogeneity and Cross Section Dependence in Panel Data Models: Theory and Application), 265-312.
- Savaşan, F. (2016). Piyasa Başarısızlığından Devletin Başarısızlığına: Kamu Ekonomisi. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Shotton, R. ve Winter, M. (2005). Delivering the Goods: Building Local Government Capacity to Achieve the Millennium Development Goals. United Nations Capital Development Fund, New York.
- Şener, O. (2012). Modern Public Finance. Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- URAK (2019). Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu, İllerarası Rekabetçilik Endeksi 2018, [http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK\\_%C4%B0RE\\_2018-2.pdf](http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf), (Erişim Tarihi: 23.01.2020).
- Varcan, N. (2019). “Yerel Yönetimin Kavramsal Yapısı”, Yerel Yönetimler, (Ed: Hacıköylü C.), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Watson, W. T. (2019). Infrastructure Investment: Challenges and Opportunities for Social Security Reserve Funds. International Social Security Association Technical Report, Geneva, <https://ww1.issa.int/sites/default/files/documents/publications/2-Infrastructure%20investment-258560.pdf>, (Erişim Tarihi: 26.04.2021).
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı. Beta Yayıncılık, İstanbul.